

»Moj edini poklic je glasba«

Ob stoletnici smrti Frana Gerbiča (1840–1917)

Pred sto leti, na začetku pomladi pred zadnjega leta velike vojne, je v Ljubljani umrl »eden prvih stebrov slovenske glasbe« – Fran Gerbič (1840–1917). Njegovo bogato in raznovrstno glasbeno delovanje danes vzbuja občudovanje. Gerbič je bil vsestranski glasbenik: igral je orgle, klavir, nastopal je kot operni pevec, bil dirigent, zborovodja, urednik notnih izdaj, prevajalec, pisec, libretist, skladatelj in vse življenje učitelj. Pogled na Gerbičevo nadvse zanimivo in bogato življenje odgrinjajo tudi njegovi spominski zapiski, skicirani na nekaj rokopisnih in tipkanih straneh, ter objavljene črtice v reviji Novi akordi. Ti zapisi razkrivajo marsikatero zanimivost iz njegovega otroštva, učiteljskih let na Notranjskem, iz študentskega življenja v Pragi ter prvih delovnih let v Ljubljani. Poleg prikaza številnih znanstev z glasbeniki in literati, ki so zaznamovali njegovo življenje, razjasnijo tudi konkretne glasbene zglede, ki so skladatelja na njegovi poti prevzeli in spodbudili.

Gerbičevo otroštvo in mladostna leta

Gerbič izhaja iz podeželskega okolja, iz stare cerkniške družine. Posluš in lep glas, ki ju je podedoval, in podpora staršev so bili odločilni pri izbiri njegove poklicne glasbene poti. Sam se spominja: »Ne oče ne mati nista bila muzikalna, pač pa sta imela oba dober posluš. [...] Oče so imeli precej čeden baritonov glas, seveda neizvežban.« Zaradi petja je že v šolskih letih pridobil naklonjenost nekaterih učiteljev in bil priljubljen pri sošolcih: »Prvi, kateri so bili pozorni na mojo glasbeno nadarjenost, bil je učitelj Statin na normalki v Ljubljani, kamor so me dali starši leta 1851, in pozneje Zentrich, ki je na realki razen kaligrafije poučeval tudi v petju, seveda le po posluhu, o notah tedaj še ni bilo govora. Ta pozornost se je nanašala le na moj lep sopranov glas, na lahkoto, s katero sem koj prisvojil vsak napev, in pa prirojeno čustvo v izvajanju, kar mi je pridobilo ljubezen vseh mojih součencev, tako da so mi nadevali laskajoče nazive 'slovenska gerlica', zato ker je ravno takrat v nekoliko snopičih izšla pod tem nazivom zbirka slovenskih napevov, slavček i. t. d.« Zanimivo je, da je bil mladi Gerbič nadarjen tudi za risanje in da so ga zanimali še naravoslovje, računstvo

in slovenščina. Pa vendar ga je najbolj pritegnilo petje. Že takrat je kot solist nastopal pri šolskih mašah. Leta 1856 je vstopil na učiteljsko šolo, kjer mu je Kamilo Mašek zagotovil prvi pravi glasbeni pouk: učil ga je petje, teorijo, harmonijo, klavir in orgle. Gerbič se je takrat priključil tudi zboru Filharmonične družbe, kjer so pod vodstvom češkega glasbenika A. Nedvěda peli nemške in tudi slovenske pesmi: »Spominjam se, da se je takrat v tem društvu pel Nedvědov *Venec slovenskih pesmi*.« (Skladba je bila na sporedu koncerta moškega pevskega zbora Filharmonične družbe 4. aprila 1857.)

Prva služba v Ilirski Bistrici in prve skladbe (1857–1864)

Leta 1857 je Gerbič dobil službo nadomestnega učitelja in leta 1861 mesto stalnega učitelja in organista v Trnovem, ki je del današnje Ilirske Bistrice. Takrat je tudi začel komponirati, prva vzornika sta mu bila Gregor Rihar in Davorin Jenko. V spominih je zapisal: »Kadar nisem imel za kak praznik cerkvene pesmi, sem jo kar sam napisal [...]. Riharjevi napevi so mi bili tedaj vzor.« H komponiranju so ga spodbudile tudi potrebe po narodnoprebudnih zborih, navdušila ga je Jenkova budnica *Naprej*: »V to dobo spada tudi prva izdaja Davorin Jenkovih zborov, med njimi *Naprej* zastava Slave. Ta zbor je povsod, kjer se je pel, elektriral poslušalce. Mene pa je še posebno navdušil in me spodbudil, da sem se bolj resno poprijel kompozicije, in tako je izšel moj prvi poskus v kompoziciji pod naslovom *Glasi Slovenski* [...]«. Gerbičevo tiskano zbirko z 11 vokalnimi skladbami so leta 1862 s finančno podporo Lovra Tomana natisnili na Dunaju. Gerbič se spominja, da so Slovenci njegove prve skladbe radi prepevali: »Pesmi so peli povsod, kjer je bil kak moški zbor, posebno pri veseličnih prireditvah v čitalnicah.«

Na konservatoriju v Pragi (1865–1867)

Potrebe Slovencev po izobraženih glasbenikih so spodbudile Gerbiča k odločitvi, da bo izpopolnil svoje glasbeno znanje in se posvetil glasbi. Študij na konservatoriju v Pragi so mu omogočili starši: »Pri mojih študijah so me (starši) podpirali sami, od drugod nisem imel nikakršne podpore razen male ustanove s konservatorija, katero so mi izjemno podelili [...].« Na konservatorij se je vpisal januarja

Fran Gerbič; fotograf Fran Vesel (1905/1915).

1865, na sprejemnem izpitu je odpel lasten samospev *Z Bogom!* Bivanje v Pragi je v marsičem vplivalo na Gerbičevo nadaljnjo življenjsko pot. V prvi vrsti je bilo zanj odločilno dobro glasbeno znanje v solopetju in teoretičnih predmetih, ki sta mu ga posredovala František Vogl ter Josef Krejčí. V času, ko ni bilo radia in gramofonov, so njegovo navdušenje za glasbo spodbujali koncerti in operne predstave, ki jih je obiskoval. Kako ga je prevzela Mendelssohnova glasba, nazorno opiše: »Iz konservatorija mi je bilo posebno v spominu, ko sem prvič slišal izvajati oratorij *Paulus* od Mendelssohna. To me je tako razvnelo, da so mi vse čutnice trepetale. Ves čas je to delovalo name z ognjeno strastjo in željo po viru višje glasbene naobrazbe.« Gerbič je študij na praškem konservatoriju končal 1867. Kot nadarjenemu študentu petja so mu zaupali glavno vlogo v Mozartovi operi *Titus*, ki so jo izvedli v praškem (nemškem) gledališču. Poleg koncertnih in opernih predstav je na Gerbiča v Pragi močno vplivalo tamkajšnje duhovno ozračje, prežeto s slovansko idejo. Včlanil se je v društvo Sokol in zapisal: »Tu sem se šele učil spoznavati, kaj je prava slovanska, a ne le papirnata vzajemnost.« Že med študijem in po vrnitvi v Prago se je seznanil z vodilnimi češkimi skladatelji, z Bedřichom Smetano, ki je bil 1869 prvi kapelnik Narodnega gledališča, z Antonínom Dvořákom, Zdeněkom Fibichom, z ruskim skladateljem Milyjem Balakirevom, s hrvaškim

etnomuzikologom Franjem Kuhačem pa tudi z drugimi intelektualci, umetniki in pisatelji, med njimi s slavnim češkim pisateljem in poetom Janom Nerudo. Nekatera poznanstva je pozneje vzdrževal tudi s pismi.

Po vrnitvi v domovino je na začetku leta 1868 pripravil prvi samostojni koncert v ljubljanski Reduti, na katerem je pel odlomke iz oper. V Prago se je vrnil 1869, kjer je v gledališču med drugim nastopil v operi *Trubadur*. Poleg operne glasbe so mu bile blizu slovenske ljudske pesmi in pesmi v ljudskem duhu, ki so se pele na narodnih prireditvah. Gerbič se spominja, da je sodeloval na prireditvah češkega društva Umělecka beseda in da je na »vseslovenskem koncertu« zapel slovensko ljudsko *Stoji tam lipica* in Vilharjevo *Mila lunica*, ki se je, kot piše, pozneje »tam udomačila.«

Naslovnica treh Gerbičevih samospjevov *Milotinke*, ki jih je posvetil Dvořák (1887).

18

V Zagrebu (1869–1878)

Kariero opernega pevca je Gerbič leta 1869 nadaljeval v Zagrebu, kamor ga je povabil Avgust Šenoa, s katerim se je seznanil v Pragi. Prvič je nastopil novembra v Zajčevi opereti *V Meko!* ter vrsto let v različnih operetah in operah pel naslovne vloge, med njimi v Gounodevi operi *Faust*, Meyerbeerovi operi *Hugenoti*, Mozartovi operi *Don Giovanni* in Verdijevem *Trubadurju*. Kritiki so cenili njegov polni tenorski glas in jasno dikcijo, a že tedaj pisali tudi o njegovem hripavem glasu. Gerbič se je zavzemal za profesionalizacijo zagrebškega narodnega gledališča in se vključeval v širše kulturno življenje Zagreba. Občasno je nastopil tudi na koncertih, ki jih je Glasbeni zavod prirejal v čast sv. Ceciliji (v Haydnovem oratoriju *Letni časi*) in na koncertih pevskega društva Kolo, kjer je med drugim pel svoj samospjev *Lahku noč*. Zadnjič je Gerbič na odru zagrebškega gledališča nastopil junija 1878. Počastili so ga z lovorjevim vencem in nazivom častnega člana. Gerbič se je zagrebških let spominjal z nostalgijo: »Bil sem čez devet

let v Zagrebu, to je bil zlati, najblažij čas mojega življenja«.

Razlog za Gerbičev odhod iz Zagreba leta 1878 je bila njegova bolezen. Zbolel je za pljučnico in dve leti okreval v domači Cerknici.

V Lvovu (1882–1886) in Ljubljani (1886–1917)

Ko se je Gerbič pozdravil, je najprej iskal službo na Dunaju, potem pa se v sezoni 1880/81 zaposlil v Ulmu in naslednjo sezono v Lvovu. Leto 1882 je bilo prelomno na Gerbičevi poklicni poti. Takrat je končal kariero opernega pevca in začel poučevati solopetje na lvovskem konservatoriju ter voditi zbor. Bil je dober pedagog in je izobrazil nekaj uspešnih pevcev, ki so se pozneje uveljavili kot operni solisti. Čeprav je deloval v Lvovu le kratek čas, so se Gerbiča na tamkajšnjem konservatoriju spominjali še 50 let pozneje, kar razkrije omemba njegovega imena v telegramski čestitki Glasbeni matici leta 1932.

Po štirih letih poučevanja na lvovskem konservatoriju je Gerbič zapustil dobro plačano službo in na povabilo za glasbo zavzetih slovenskih rodoljubov prišel jeseni 1886 v Ljubljano »orat ledino« kot vodja treh osrednjih slovenskih društev: Dramatičnega društva, Narodne čitalnice in Glasbene matice. Delo v domovini je bilo zaradi razmer zelo naporno, saj je glasbeno delo v okviru omenjenih društev tedaj temeljilo na premalo izobraženih ljubiteljskih močeh. Dramatično društvo tedaj še ni imelo poklicnega ansambla. Gerbič je moral poučevati, korepetirati, dirigirati, režirati in celo prevajati librete (iz češčine). V črtici »Nekoliko podatkov o ustanovitvi slovenske opere pri Dramatičnem društvu« (obj. leta 1911 v reviji *Novi akordi*) Gerbič piše, da je moral učiti pevce petja po posluhu in peti z zborom vse posamezne glasove, dokler si jih pevci niso zapomnili. Na začetku 1887 so pod njegovim vodstvom na odru Stanovskega gledališča izvedli priljubljeno Zajčevo opereto *Mesečnica* (*Somnambule*) v slovenskem jeziku, v naslovni vlogi sta nastopili Gerbičeva žena Milka in svakinja Luiza Daneš. Po požaru Stanovskega gledališča so na odru ljubljanske Narodne čitalnice uprizarjali še druge operete, med njimi tudi Ipavčevo spevoigro *Tičnik* (1888) in enodejanko Viléma Blodeka *V vodnjaku* (*V studni*) s spremljavo klavirja in godal ter flavte (1889). Prizadevanja Slovencev za poklicno gledališče so obrodila sadove leta 1892. Še istega leta so pod Gerbičevim vodstvom uprizorili Ipavčevo opero *Teharski plemiči*. Gerbičev avtobiografski zapis o težavah pri uprizoritvi Mascagnijeve opere *Cavalleria rusticana* leta 1893 nazorno odsliska skromne razmere za glasbeno delo in usidranost lažjega (operetnega) repertoarja na ljubljanskem opernem odru. Gerbič je do leta 1895 pripravil med drugim še izvedbo dveh oper češkega skladatelja B. Smetane *Prodana nevesta* in *Poljub* (oboje 1894) ter opere C. M. Webra *Čarostrellec* (1893), potem pa je zaradi zanj nevdržnih razmer zapustil gledališče.

Podobno kot pri Dramatičnem društvu se

je Gerbič zavzemal za profesionalizacijo glasbenega delovanja tudi pri ljubljanski Glasbeni matici. Že od začetka je bil društveni ustanovni član in »zunanjni odbornik«. Od jeseni 1886 je bil Gerbič na Matici zaposlen kot ravnatelj in učitelj. Poučeval je zborovsko petje, solopetje, klavir, teorijo in harmonijo, po 1891 pa solopetje in klavir. Pripravil in vodil je prvi večji društveni koncert 1888 v Reduti, na katerem je poleg solistov nastopilo kar okoli 150 pevcev šolskega in društvenega zbora ter vojaška godba. Naslednje leto je Gerbič vodil skupni nastop slovenskih zborov ob odkritju Vodnikovega spomenika v Ljubljani. Do prihoda Mateja Hubada je bil Gerbič tudi umetniški vodja društva, urednik notnih izdaj, harmoniziral je napeve ljudskih pesmi za zbor, skrbel za društveno knjižnico in arhiv. Glede objav skladb, izmenjave notnih izdaj, koncertne dejavnosti in šole se je v imenu Glasbene matice obračal neposredno na znanca in prijatelja, ki jih je spoznal med študijem v Pragi in delovanjem v Zagrebu. Pri Glasbeni matici je poučeval do konca svojega življenja. Izobrazil je vrsto dobrih pevcev. Nekateri njegovi ljubljanski učenci so se pozneje uveljavili kot operni pevci tudi v tujini, med njimi so bili Fran Bučar, Fani Vrhunc (v berlinski operi, v Poznańu in Wrocławu), Julij Betetto in Josip Križaj. Poleg službe pri Glasbeni matici in Dramatičnem društvu je leta 1890 poučeval tudi na učiteljskišči, in sicer teorijo, harmonijo, petje, orglesko igro (tudi leta 1891 in 1897). Po odhodu iz Opere je leta 1896 prevzel vodstvo zbora Pevskega društva Ljubljana in ga vodil štiri leta. Leta 1899 je prevzel službo organista pri cerkvi sv. Jakoba (do 1910) in začel aktivno delovati v odboru Cecilijinega društva. Ob Gerbičevi sedemdesetletnici so priložnostne zapise objavili različni ljubljanski časopisi pa tudi dunajski, zagrebški, praški in tržaški list. Prejel je častno članstvo ljubljanske Glasbene matice in Zveze slovenskih pevskih društev. Ob življenjskem jubileju sta mu priredila koncert Zveza slovenskih pevskih društev in Pevsko društvo Ljubljana. Glasbena matica je ob tej priložnosti izdala njegovo zbirko *20 moških zborov v slovenskem narodnem značaju*, leta 1911 pa je izšel zvezek revije *Novi akordi* z Gerbičevimi skladbami.

Gerbičeva ustvarjalnost

Gerbičev bogati ustvarjalni opus v veliki meri zrcali njegovo poklicno ukvarjanje z glasbo. K ustvarjanju so ga največkrat spodbudile potrebe glasbenega okolja, v katerem je deloval, in različne priložnosti. V ospredju je seveda njegov vokalni opus: samospievi, zbori, kantate, operi *Kres* in *Nabor*. V primerjavi z vokalnim opusom je njegov inštrumentalni manj izrazit. Njegove klavirske skladbe so miniature romantičnega sloga. Med maloštevilnimi orkestralnimi deli izstopa *Lovska simfonija*. Na komorno področje razen skromnega poskusa skice godalnega kvarteta ni posegel. Gerbič je skladal od mladosti do pozne starosti. Pri tem je izhajal iz petja, njegov

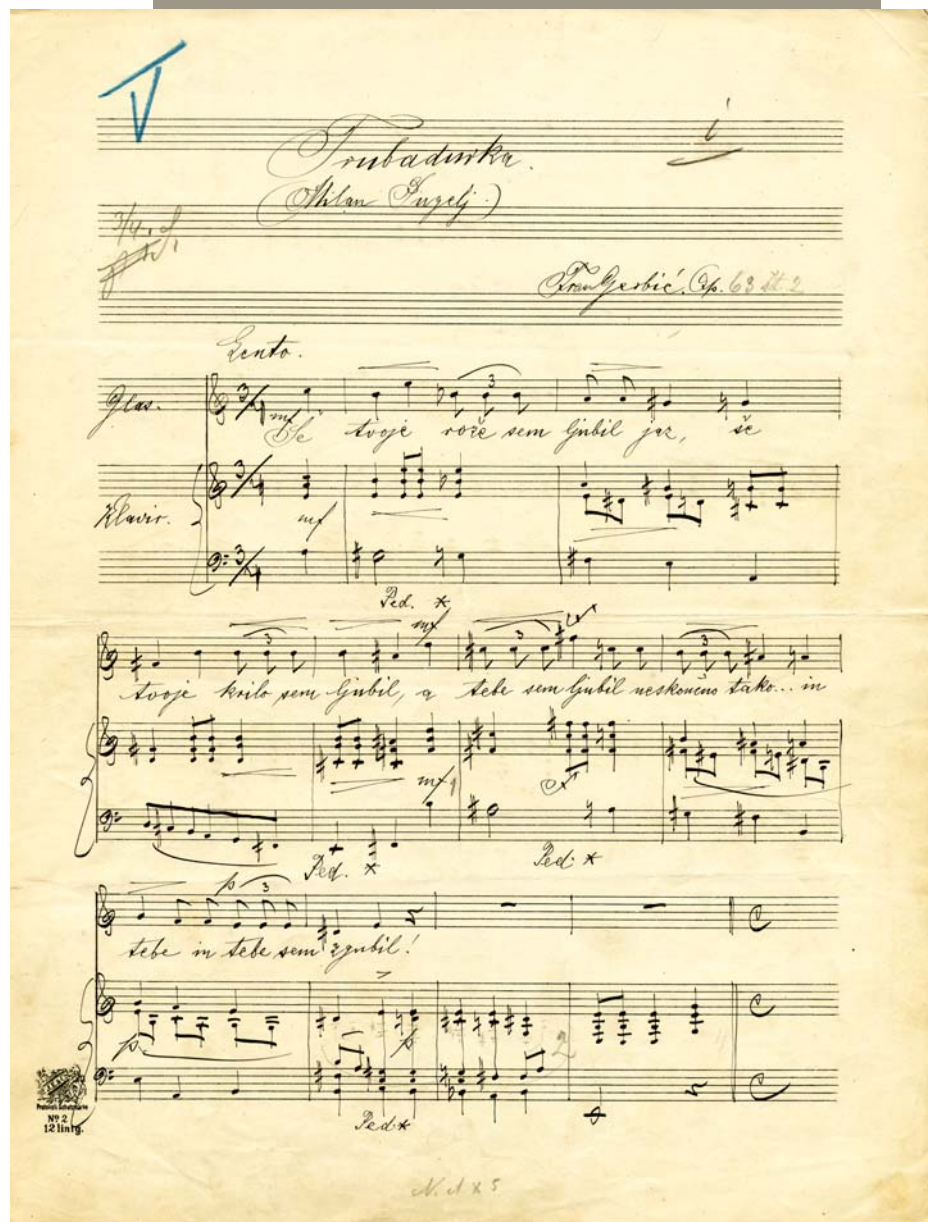
kompozicijski stavek so vseskozi zaznamovale poteze ljudskih pesmi. Komponirati je začel še pred odhodom na študij v Prago. Njegove cerkvene skladbe so peli v cerkvi v Trnovem (danes del Ilirske Bistrice), kjer je bil organist, njegove zборе in samospeve iz prvega opusa *Glasi slovenski* v čitalnici v Ilirski Bistrici, kjer je sodeloval pri odprtju, in pozneje v drugih slovenskih čitalnicah. V Pragi je cerkvene skladbe izdal v reviji *Lira sionska*, v Zagrebu in Lvovu je pisal samospeve na hrvaška besedila. Med okrevanjem v rojstni Cerknici je pisal za potrebe čitalnic; zbirko moških in ženskih kvartetov in zborov *Slovanska jeka* (1880) je posvetil Janezu Bleiweisu. Zbore in samospeve je objavljala Glasbena matica v zbirkah različnih avtorjev in v samostojnih zvezkih: *Milotinke* (1887), *Trije dvospevi s spremljevanjem klavirja* (1896), *20 moških zborov v slovenskem narodnem značaju* (1911). Gerbičeve vokalne in klavirske skladbe so objavljene tudi v revijah *Glasbena zora*, *Novi akordi* in *Cerkveni glasbenik*. Z didaktičnim namenom je za zbirko Glasbene matice priredil ljudske napeve iz Tuhinjske doline za zbor (1890), založnik Schwentner pa je izdal njegove priredbe 150 ljudskih napevov za petje s klavirjem, ki so izšli v treh zvezkih (1899–1905). Ustanovitev Slovenskega narodnega gledališča (1895) je Gerbiča spodbudila k pisanju libreta in komponiranju opere *Kres*, ki pa v celoti ni bila nikoli uprizorjena. Kantato za moški zbor in orkester *Slovo* (1894) je posvetil nekdanjim učencem učiteljskega. Od konca 1899 je za potrebe pri sv. Jakobu v Ljubljani, kjer je bil organist, pisal tudi daljša cerkvena dela. Njegovi orkestralni deli *Jugoslovanska rapsodija* in *Jugoslovanska balada* je izvedel orkester prve Slovenske filharmonije leta 1911.

V zadnjih letih življenja, ko ni bil več tako obremenjen z drugimi delovnimi obveznostmi, je Gerbič napisal obsežnejša dela. »Ljudsko opero« v dveh dejanjih *Nabor* je končal leta 1913. Na rokopisu partiture njegove *Lovske simfonije* je zapisan datum 16. 7. 1915, na partituri obsežne kantate *Oče naš!* za mešani zbor in orkester 22. 6. 1916, med zadnjimi deli je osnutek samospeva *Sem pisemce pisala* z zapisanim datumom 14. 2. 1917. Gerbič se je v zgodovino slovenske glasbe zapisal tudi kot izdajatelj dveh glasbenih revij: *Lira sionska* (1866) in *Glasbena zora* (1899–1900). Slednja je utrla pot reviji *Novi akordi*, v kateri je pozneje objavljala skladbe in zapise. Pisal je članke za revijo *Ljubljanski zvon* in *Glasbena zora*. Leta 1912 je Cecilijino društvo izdalo njegov učbenik *Metodika pevskega pouka*, njegova teoretično-praktična pevška šola in učbenik za oblikoslovje pa sta ostala v rokopisu.

Gerbičeva dediščina

Fran Gerbič je v kulturnem spominu Slovencev zapisan najmočneje kot glasbeni pedagog in utemeljitelj razvoja slovenskega glasbenega šolstva. Vzgajal je zborovske pevce in izobrazil vrsto uspešnih poklicnih opernih pevcev. Bil je »učitelj, ki vodi učenca

Fran Gerbič je v kulturnem spominu Slovencev zapisan najmočneje kot glasbeni pedagog in utemeljitelj razvoja slovenskega glasbenega šolstva. Vzgajal je zborovske pevce in izobrazil vrsto uspešnih poklicnih opernih pevcev. Bil je »učitelj, ki vodi učenca z ljubeznijo do stvari, potrpežljivo vedno višje in višje«, kot je zapisal njegov učenec Pavel Kozina.

Rokopis Gerbičevega samospeva *Trubadurka* (1911).

z ljubeznijo do stvari, potrpežljivo vedno višje in višje», kot je zapisal njegov učenec Pavel Kozina. Zavzemal se je za dvig kakovosti glasbenega izobraževanja in prispeval k izpolnjevanju pogojev za ustanovitev prvega glasbenega konservatorija na Slovenskem. Ob pedagoškem delu pa je treba izpostaviti tudi drugo raznovrstno delo, ki ga je moral in hotel Gerbič opravljati kot poklicni glasbenik, ko se je vrnil v domovino. Prizadeval si je za preseganje dilematizma na vseh področjih glasbenega delovanja. Gerbič je delal veliko, gnan s predanostjo do ljudi, ki jim je želel približati glasbo. V spominih je sam zapisal, da je glasba njegov edini poklic,

a bila je tudi njegovo življenjsko poslanstvo. Kako so se Gerbiča spominjali in cenili njegovo delo sodobniki, lahko preberemo v nekrologih. Danes ohranjajo spomin na tega pomembnega slovenskega glasbenika priznanja in nagrade, poimenovane po Gerbiču, ki jih podeljuje Zveza slovenskih glasbenih šol učiteljem »za izjemne dosežke« in »za večletno nadpovprečno uspešno delo na področju glasbenega izobraževanja«, ime glasbene šole v njegovi rojstni Cerknici, ime komornega zbora ter ljubljanske ulice in doprnski kip pred stavbo ljubljanske Glasbene matice.

Nataša Cigoj Krstulović